YIRIK SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHNING MOLIYA-KREDIT MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

To'rayeva Sevinch Sirojiddinovna
Ish joyi: Olmaliq kon-metallurgiya kombinati
Email: sevinchsirojiddinnovna29@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda yirik sanoat korxonalarining investitsion loyihalarini moliyalashtirishda moliya-kredit mexanizmining o'rni, mavjud cheklovlari va uni takomillashtirish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Bank krediti, korporativ obligatsiya, lizing, loyiha moliyalashtiruvi va davlat kafolatlaridan oqilona foydalanish masalalari yoritiladi. Riskka asoslangan baholash, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish hamda pul oqimlarini monitoring qilishga doir takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: investitsion loyiha, yirik sanoat korxonasi, moliya-kredit mexanizmi, bank krediti, loyiha moliyalashtiruvi, moliyaviy risk, kapital qiymati.

Аннотация. В тезисе рассматриваются роль и ограничения финансово-кредитного механизма финансирования инвестиционных проектов крупных промышленных предприятий, а также направления его совершенствования. Анализируются банковское кредитование, корпоративные облигации, лизинг, проектное финансирование и государственные гарантии. Предложены меры по оценке рисков, диверсификации источников капитала и мониторингу денежных потоков.

Ключевые слова: инвестиционный проект, крупное промышленное предприятие, финансово-кредитный механизм, банковский кредит, проектное финансирование, финансовый риск, стоимость капитала.

Abstract. This thesis examines the role, constraints and improvement priorities of financial and credit mechanisms used to fund investment projects in large industrial enterprises. It discusses bank loans, corporate bonds, leasing, project finance and public guarantees. The paper proposes risk-based project assessment, funding diversification and continuous cash-flow monitoring as practical measures to improve financing efficiency.

Keywords: investment project, large industrial enterprise, financial and credit mechanism, bank loan, project finance, financial risk, cost of capital.

KIRISH

Sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini oshirish katta hajmdagi uzoq muddatli kapitalni talab qiladi. Yirik sanoat korxonalarida loyihalarning murakkabligi, kapital sig'imi va o'zini qoplash muddati uzoqligi sababli oddiy qisqa muddatli kreditlash modeli har doim ham yetarli bo'lmaydi. Shu bois moliyalashtirish manbalari, kredit shartlari, risklarni taqsimlash hamda investitsiya natijalarini nazorat qilishdan iborat yaxlit moliya-kredit mexanizmini shakllantirish dolzarbdir [1; 2].

Mazkur tezisning maqsadi — yirik sanoat korxonalarida investitsion loyihalarni moliyalashtirishga ta'sir etuvchi omillarni tizimlashtirish va moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflarni asoslash. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlar va xalqaro tashkilotlar tahliliy materiallarini qiyosiy hamda tizimli tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Keltirilgan

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tavsiyalar konseptual xarakterga ega bo‘lib, muayyan korxonaning real moliyaviy ko‘rsatkichlari asosida sinovdan o‘tkazilishi lozim.

ASOSIY QISM

Moliya-kredit mexanizmi investitsiya uchun resurslarni jalb qilish, ularni taqsimlash va qaytarishni ta’minlovchi vositalar, institutlar hamda iqtisodiy rag‘batlar majmuasidir. Uning tarkibiga korxonaning o‘z mablag‘lari, tijorat banklari kreditlari, kapital bozori instrumentlari, lizing, xalqaro moliya institutlari resurslari, kafolatlar, garov va sug‘urta vositalari kiradi. Mablag‘ manbasini tanlashda nominal foiz stavkasigina emas, balki kreditning umumiy qiymati, valyuta tarkibi, muddatlar mosligi, kovenantlar va qayta moliyalashtirish xatari ham hisobga olinishi lozim [3; 4].

Birinchi muammo — investitsion loyihaning uzoq muddatli pul oqimi bilan moliya resurslarining nisbatan qisqa muddatli bo‘lishi o‘rtasidagi nomutanosiblikdir. Bunda kredit asosiy qarzini qaytarish jadvalini qurilish, ishga tushirish va ishlab chiqarishning bosqichma-bosqich o‘sish davrlariga moslash tavsiya etiladi. Imtiyozli davrning mavjudligi avtomatik ravishda samaradorlikni kafolatlamaydi: kreditning umumiy qiymati va loyiha daromadliligi alohida baholanishi zarur.

Ikkinchi muammo — moliyalashtirishning bank kreditiga haddan ortiq bog‘liqligidir. Korxona qarz kapitalini korporativ obligatsiyalar, lizing, strategik investor mablag‘i va xalqaro moliya institutlari kredit liniyalari bilan uyg‘unlashtirishi kerak. Bunday diversifikatsiya kreditorlar konsentratsiyasi va qayta moliyalashtirish xavfini kamaytiradi, biroq emissiya xarajatlari, axborotni oshkor qilish hamda boshqaruv talablari bilan birga baholanadi [5; 6].

Uchinchi muammo — loyihaning texnik-iqtisodiy asoslanishi va kredit tahlili o‘rtasida yetarli integratsiya bo‘lmasligidir. Investitsion qarorda sof joriy qiymat (NPV), ichki daromadlilik normasi (IRR), diskontlangan qoplanish muddati va kapitalning o‘rtacha tortilgan qiymati (WACC) qo‘llanishi lozim. Kredit qaytarilish qobiliyati esa qarzga xizmat ko‘rsatish qoplash koeffitsiyenti (DSCR), operatsion pul oqimlari va likvidlik zaxiralari orqali tekshiriladi. Bu mezonlar turli xatarlarni yoritadi, shuning uchun ular bir-birini almashtirmaydi [1; 7].

To‘rtinchi muammo — valyuta, foiz, xomashyo va bozor risklarining bir paytda namoyon bo‘lishidir. Xususan, tushumi milliy valyutada, qarzi xorijiy valyutada shakllangan korxonaning to‘lov qobiliyati kurs o‘zgarishiga sezgir bo‘ladi. Kredit valyutasini tushum valyutasiga yaqinlashtirish, qayta ko‘rib chiqiladigan stavkalarning ta’sirini ssenariylar bo‘yicha hisoblash, zarur hollarda sug‘urta yoki xedj vositalaridan foydalanish tavsiya etiladi. Riskning baholanishi faqat dastlabki bosqichda emas, loyihaning butun hayotiy siklida davom etishi kerak [4; 8].

Takomillashtirilgan mexanizmni besh o‘zaro bog‘liq blok asosida tashkil etish mumkin: (1) loyihalarni strategik tanlash va texnik ekspertiza; (2) optimal kapital tuzilmasini belgilash; (3) kredit va investitsiya risklarini mustaqil baholash; (4) maqsadli ajratish hamda shaffof xarid nazorati; (5) loyiha natijalarini raqamli monitoring qilish. Har bir bosqich uchun mas’ul subyekt, o‘lchanadigan ko‘rsatkich va qaror qabul qilish chegaralari oldindan belgilanadi.

Amaliy jihatdan loyiha pasportiga investitsiya hajmi, moliyalashtirish manbalari, qarzning muddati va valyutasi, kutilayotgan pul oqimlari, DSCRning bazaviy va stress-senariydagi qiymatlari, uskunani ishga tushirish grafigi hamda ijtimoiy-ekologik talablar kiritilishi maqsadga muvofiq. Kredit mablag‘larini loyiha bosqichlari bo‘yicha ajratish va bajarilgan ishlar dalolatnomalari bilan bog‘lash samarasiz sarflanish ehtimolini pasaytiradi.

Moliyalashtirish bo‘yicha qaror qabul qilishda davlat ishtiroki ham aniq chegaralangan bo‘lishi lozim. Kafolat, foiz xarajatlarini qisman kompensatsiya qilish yoki infratuzilmaviy ko‘mak faqat

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ijtimoiy-iqtisodiy samara, qo'shimchalik tamoyili va shaffof tanlov mezonlari mavjud bo'lganda qo'llanilishi kerak. Aks holda subsidiya noto'g'ri investitsiya signallari va yashirin fiskal majburiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin [2; 5].

Taklif etilayotgan mexanizmning natijadorligini baholashda birgina jalb qilingan kredit hajmiga tayanish yetarli emas. Asosiy indikatorlar sifatida ishga tushirishdagi kechikishlar, kapital xarajatlarining rejadan og'ishi, haqiqiy quvvatdan foydalanish darajasi, qarzga xizmat ko'rsatish ko'rsatkichlari, mahsulot tannarxi hamda eksport tushumlarining barqarorligi olinadi. Shu orqali moliyalashtirish hajmi emas, investitsiyaning real iqtisodiy qaytimi boshqaruvning markaziga qo'yiladi.

XULOSA

Yirik sanoat korxonalarida investitsion loyihalarni barqaror moliyalashtirish moliya-kredit mexanizmining kompleks ishlashiga bog'liq. Uning samaradorligini oshirish uchun moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, qarz muddatlarini loyiha pul oqimlariga moslashtirish, riskka asoslangan kredit ekspertizasini kuchaytirish va loyiha ijrosini raqamli nazorat qilish zarur. Ushbu choralar moliyaviy barqarorlikni oshirishi, kapitaldan foydalanish intizomini yaxshilashi va uzoq muddatli sanoat modernizatsiyasini qo'llab-quvvatlashi mumkin. Takliflarning yakuniy samarasi ularni korxona va tarmoq kesimida aniq ko'rsatkichlar asosida baholash orqali aniqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). Principles of corporate finance (13th ed.). McGraw-Hill Education.
2. World Bank. (2024). Global economic prospects (January 2024). World Bank. https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2017-5
3. International Monetary Fund. (2024). Global financial stability report: The last mile—Financial vulnerabilities and risks (April 2024). IMF.
4. Basel Committee on Banking Supervision. (2017). Basel III: Finalising post-crisis reforms. Bank for International Settlements.
5. European Bank for Reconstruction and Development. (2023). Transition report 2023–24: Transitions big and small. EBRD.
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). Financing SMEs and entrepreneurs 2024: An OECD scoreboard. OECD Publishing.
7. Ross, S. A., Westerfield, R. W., Jaffe, J., & Jordan, B. D. (2022). Corporate finance (13th ed.). McGraw-Hill Education.
8. United Nations Industrial Development Organization. (2024). Industrial development report 2024: Turning challenges into sustainable solutions. UNIDO.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.